

A SZUBURBANIZÁCIÓ ÉS A DEZURBANIZÁCIÓ FOLYAMATAI MAGYARORSZÁGON AZ ÉRINTETT TELEPÜLÉSEK ÖNKORMÁNYZATAINAK SZEMSZÖGÉBŐL¹ DUDÁS RENÁTA

SUBURBANIZATION AND DESURBANIZATION IN HUNGARY FROM THE POINT OF VIEW OF THE LOCAL GOVERNMENTS

After 1990 suburbanization has become the most important process in the migration trends of Hungary. As a result of which the population of the large and medium-sized towns began to decline, while villages around Budapest and other large towns have increased their population. Beside suburban regions population growth can be seen in some rural areas (especially in touristic areas, e. g. Lake Balaton), implying the presence of desurban processes. Since 2005 the dynamics of suburbanization and desurbanization have slowed down, in the same time the population of metropolitan regions has been increasing.

The aim of this study is to compare suburban and desurban processes in Hungary. In order to reveal differences between the two phenomena we applied empirical data based on surveys of local governments. All the increasing-population settlements (518) with migration benefit were included in our survey. Our questionnaire contains three main issues: migration trends, deconcentration of investments and services, and the role of the local governments in the coordination of migration.

Our results supported the existence of differences between the abovementioned phenomena. Although in both cases population increases, in the suburban regions the extent of changes concerning investments and services is more significant.

In present study we have also investigated periurban region around Budapest. This transitional area is characterized by features of suburban and desurban regions. As result of its special location it is affected by the spill over of suburbanization and desurban process as well.

BEVEZETÉS

A magyarországi térfolyamatok legmeghatározóbb eleme a szuburbanizáció, mely számos hazai kutatás tárgyát képezi, – leginkább a fővárosra, illetve a vidéki nagyvárosok

¹ Jelen kutatási eredmények megjelenését „Az SZTE Kutatóegyetemi Kiválósági Központ tudásbázisának kiszélesítése és hosszú távú szakmai fenntarthatóságának megalapozása a kiváló tudományos utánpótlás biztosításával” című, TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012 azonosítószámú projekt támogatja. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

környékén zajló változásokra koncentrálni. A szuburbán terek mellett azonban néhány vidéki térségben is népességszám-növekedést figyelhetünk meg 1990-et követően (Balaton-felvidék, Velencei-tó, Hévíz térsége, a Budapesti agglomeráción túli, de azzal határos térségek), mely a dezurbanizációs folyamatok jelenlétét feltételezi. 2005 óta mind a szuburbanizáció, mind a dezurbanizáció veszített lendületéből, miközben a nagyvárosok zöme újra migrációs nyereséget ért el.

A tanulmány célja a szuburbanizációs és a dezurbanizációs folyamatok területi jellegzetességeinek feltárása egy, az egész ország területére kiterjedő önkormányzati kérdőíves felmérés eredményeinek felhasználásával. Vizsgálatunkba azon települések önkormányzatait vontunk be, melyek a vándorlási nyereségnek köszönhetően növelik népességüket. Az önkormányzatokat arról kérdeztük, hogyan vélekednek a települést érintő migrációról, a településsel kapcsolatos változásokról, valamint a beköltözések koordinálásában betöltött szerepvállalásukról.

SZUBURBANIZÁCIÓS ÉS DEZURBANIZÁCIÓS FOLYAMATOK MAGYARORSZÁGON

Az 1990 utáni időszak jelentős változásokat hozott a magyarországi urbanizációs trendekben: a hazai térfolyamatok legmeghatározóbb elemévé a szuburbanizáció vált. E folyamat révén a szuburbán terek váltak a legdinamikusabban növekvő népességű területekké, míg a kis- és középvárosok népessége folyamatosan csökkenni kezdett. E változásokat a magyar szakirodalom is figyelemmel kísérte, kezdetben a fővárosra és annak környékén zajló folyamatokra fókuszálva (DÖVÉNYI Z. – KOVÁCS Z. 1999, IZSÁK É. 1999), majd megjelentek a vidéki nagyvárosok környékét érintő szuburbanizációs kutatások (BAJMÓCY P. 1999, 2000, HARDI T. 2002, KÓKAI S. 2006, SZEBÉNYI A. 2006) is. A szuburbanizáció okainak és motivációinak feltárása mellett (TIMÁR J. 1999, BAJMÓCY P. 2001, BAJMÓCY ET AL. 2011) a szuburbanizációs trendekben bekövetkezett változások vizsgálata is előtérbe került (BAJMÓCY P. – DUDÁS R. 2009, BAJMÓCY ET AL. 2012), sőt ma már a szuburbanizáció dinamikájának visszaeséséről (DUDÁS R. 2012), esetenként hanyatlásáról (BAJMÓCY P. – GYÖRKI A. 2012) beszélhetünk.

Az utóbbi évek lendületvesztése ellenére is vitathatatlan, hogy az elmúlt két évtized meghatározó térfolyamata a szuburbanizáció, melynek eredménye nem csak a szuburbán terek népességszám növekedésében figyelhető meg. A szuburbanizáció nemcsak a városi népesség decentralizációját jelenti, hanem magában foglalja a termelő és nem termelő emberi tevékenységek egy részének, a tőkének, a beruházásoknak a várost övező térségekben való koncentrálódását is (TIMÁR J. 1999). Ily módon a városból kiköltöző lakosság megjelenése mellett számos egyéb, a települést érintő változás is megfigyelhető: az újonnan nyitott utcáktól kezdve a helyben elérhető szolgáltatások bővülő körén át a közlekedési kapcsolatokban bekövetkezett változásokig.

A szuburbán terek mellett az agglomeráción kívül eső, távoli rurális térségek egy csoportja is jelentős migrációs nyereséget könyvelhetett el magának, teret adva ezáltal a hazai dezurbanizációs folyamatoknak. A dezurbanizáció (ellenurbanizáció²) során a népességnövekedés súlypontja a rurális térségekbe helyeződik át, a faluból városba történő vándorlást felváltja a városból faluba irányuló mozgás (ENYEDI GY. 2011). E költözések motivációit azonban nem feltétlenül az idilli falusi élet utáni vágyódás jellemzi, az okok ennél sokkal változatosabbak lehetnek. Mindez hozzájárul a dezurbanizációhoz kapcsolódó kaotikus fogalomrendszer kialakulásához, melynek letisztázására külföldi (MITCHELL, C.J.A. 2004) és hazai szerzők is kísérletet tesznek (HOSSZÚ SZ. 2009, 2010, BAJMÓCY ET AL. 2012). A félreérthető fogalmak együttélése mellett tovább nehezíti a jelenség tanulmányozását a folyamat által érintett területek nagysága és szórt elhelyezkedése, vagy éppen a változás csekély, statisztikailag alig látható mértéke.

Habár a szuburbanizációhoz képest a dezurbanizáció hazai térfolyamatokban betöltött szerepe kisebb, egy alcsoportja mindenképpen figyelmet érdemel. Az agglomeráción túlnyúló, de azzal még szomszédos periurbán térség a leginkább lehatárolható terület Magyarországon, mely szinte kizárólag Budapest környékére korlátozódik. A periurbanizáció, mely helyenként a szuburbanizáció szinonimájaként jelenik meg a hazai szakirodalomban (HALÁSZ L. 2012), valójában az eredeti agglomeráción túli, a szuburbániával közvetlen szomszédságban lévő településeket érinti. A periurbán településeket sok esetben a tehetősebb városiak választják, hogy az agglomeráció szélén kellemesebb, kertvárosias környezetben élhessenek, míg a várossal való kapcsolatuk továbbra is szoros marad. (BAJMÓCY ET AL. 2012). Így a folyamat akár a szuburbanizáció továbbgyűrűzéseként (spill over) is értelmezhető (HALLIDAY, J. – COOMBES, M. 1995).

SZUBURBÁN ÉS DEZURBÁN FOLYAMATOK – A TELEPÜLÉSI ÖNKORMÁNYZATOK SZEMSZÖGÉBŐL

A KUTATÁS HÁTTERE

Arra vonatkozóan, hogy a hazai szuburbán és dezurbán folyamatok miként mutathatók ki az érintett településeken – a statisztikailag látható vándorlási nyereségen kívül, – egy önkormányzati kérdőíves felmérést végeztünk. Amellett, hogy a települések fejlődésének fontos szereplői az önkormányzatok, más tényezők is indokolták a téma önkormányzati szemszögből végzett vizsgálatát. Egyrészt az önkormányzatoknak van

2 A Berry (1976) által használt counterurbanization kifejezés szó szerinti fordítása (Hosszú 2010).

rálátásuk³ arra, hogy a településre beköltözők honnan érkeznek. Ilyen formán képet kaphatunk arról, hogy a hazai dezurbán folyamatok együtt járnak-e a településhierarchián belüli váltással, nevezetesen: megvalósul-e a népesség nagyobb településről a kisebb település felé áramlása. (A szuburbán folyamatokat illetően e kérdés az eddigi kutatások alapján már tisztázott.) Másrészt az önkormányzatok beköltözésekben betöltött szerepvállalásának jövőbeni felértékelődését vettük alapul, mely a szuburbanizációs és dezurbanizációs folyamatok lassulásával várhatóan előtérbe fog kerülni.

A vizsgálat háttérét az SZTE TTK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszékén folyó kutatás⁴ biztosította, melynek során 518 településnek küldtünk ki kérdőívet, azokhoz, amelyeknek a népessége elsősorban a pozitív vándorlási egyenleg miatt nőtt az elmúlt években (*1. ábra*). A vizsgált települések köre az egész ország területét lefedte. Békés kivételével minden megyéből kerültek a mintába, habár a népességnövekedési trendekhez igazodva nem egyforma számban. A minta kiválasztásánál nem voltunk tekintettel a települések fekvésére, nagyváros közeliak épp úgy bekerültek, mint periférikusan lévők. A nagyvárosokat ugyanakkor kihagytuk a mintavételből, annak ellenére, hogy néhányuknak a vándorlási nyereségnek köszönhetően nőtt a népessége.

A kiválasztott településeket fekvésük alapján négy csoportba soroltuk: megkülönböztettünk budapesti (79) és vidéki szuburbán (233), budapesti periurbán (87), valamint dezurbán (119) településeket. Szuburbán alatt a város közeli, agglomerációba tartozó településeket értjük, melyekre a szuburbanizációs folyamatok hatnak. A vidéki nagyvárosok szuburbán zónájába tartozó települések lehatárolása viszonylag egyértelmű volt, Budapest esetén azonban a szuburbán-periurbán zóna határának meghúzása a törvényi szabályozás⁵ figyelembevétele alapján történt. Periurbánnak azt a települést nevezhetjük, mely az agglomeráció határán túl helyezkedik el (*Hosszú Sz. 2010*), de része a város körüli, népesség-növekedéssel rendelkező zónának. Valójában az agglomerációs határ nem minden esetben tekinthető a szuburbán-periurbán zóna választóvonalának. A Budapesti agglomeráció jelenleg hatályos lehatárolása nem minden esetben tükrözi a főváros és környékének valós területi kapcsolatait.

Egy, az agglomeráció területi kiterjedésével foglalkozó vizsgálat szerint (mely elérhetőségi, gazdasági, társadalmi és fejlettségi mutatók elemzésén alapult), a jelenlegi agglomerációs települések némelyike (pl. Dunabogdány, Ócsa, Kisoroszi, Pilisvörösvár) nem mutatja az agglomeráció jellemzőit, de vannak olyan, az agglomeráción kívüli települések, melyek a mutatók alapján az agglomerációba sorolhatók (pl. Mende,

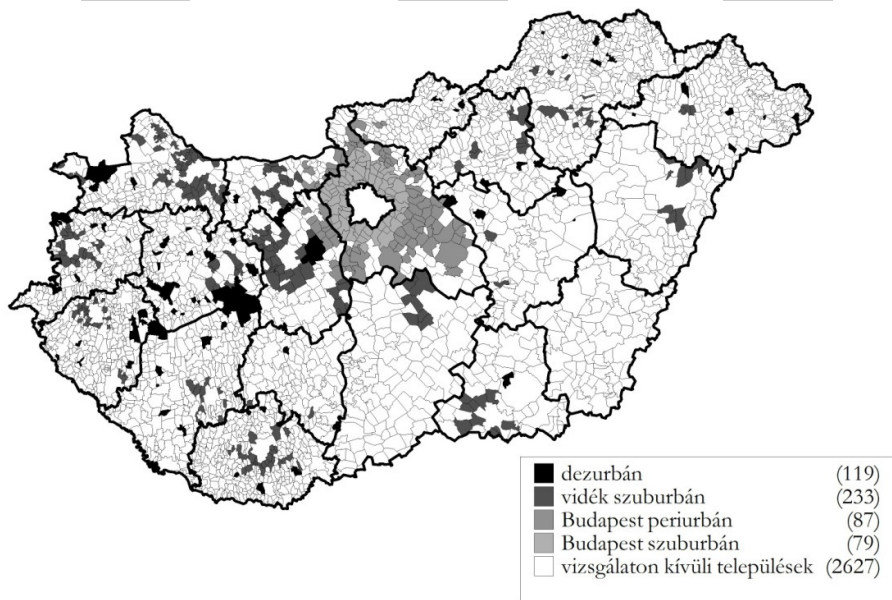
3 Erre vonatkozó statisztikát a lakcím-nyilvántartási adatokból is kaphatunk.

4 A kutatás a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0005 azonosító számú, „Kutatóegyetemi Kiválósági Központ létrehozása a Szegedi Tudományegyetemen” című projekt keretén belül valósult meg.

5 A Budapesti agglomeráció határát „A 2005. évi LXIV. törvény a Budapesti Agglomeráció Területrendezési Tervéről” alapján határoztuk meg.

Monor, Rád, Péteri, Vasad) (TÓTH G. – SCHUCHMANN P. 2010). Véleményünk szerint bár a kapott eredmények egy része vitathatók, mégis jól jelzik e határok képlékenységet. A fentiek ismeretében vizsgálatunk során budapesti szuburbán településnek tehát az agglomerációba tartozó településeket tekintettük, budapesti periurbánnak pedig az agglomeráción kívül elhelyezkedő, növekvő népességszámú településeket.

1. ábra: A vizsgálatba bevont települések
Figure 1: Settlements involved in the survey

Forrás: saját szerkesztés.

A kiválasztott települések száma megyék szerint: Pest (139), Győr-Moson-Sopron (53), Fejér (51), Veszprém (36), Vas (35), Zala (33), Baranya (31), Komárom-Esztergom (26), Borsod-Abaúj-Zemplén (24), Somogy (23), Heves (14), Csongrád (11), Szabolcs-Szatmár-Bereg (10), Bács-Kiskun (8), Nógrád (8), Hajdú-Bihar (7), Jász-Nagykun-Szolnok (6), Tolna (3).

A vizsgált települések negyedik csoportját dezurbán települések alkották. Jelen kutatásban dezurbán települések alatt azokat a vidéki, nagy- és középvárosoktól távol eső településeket értjük, melyek a pozitív vándorlási egyenlegnek köszönhetően növelik népességüket, függetlenül attól, hogy ez a vándorlási nyereség a nagyvárosból való beköltözésnek köszönhető-e, vagy sem.

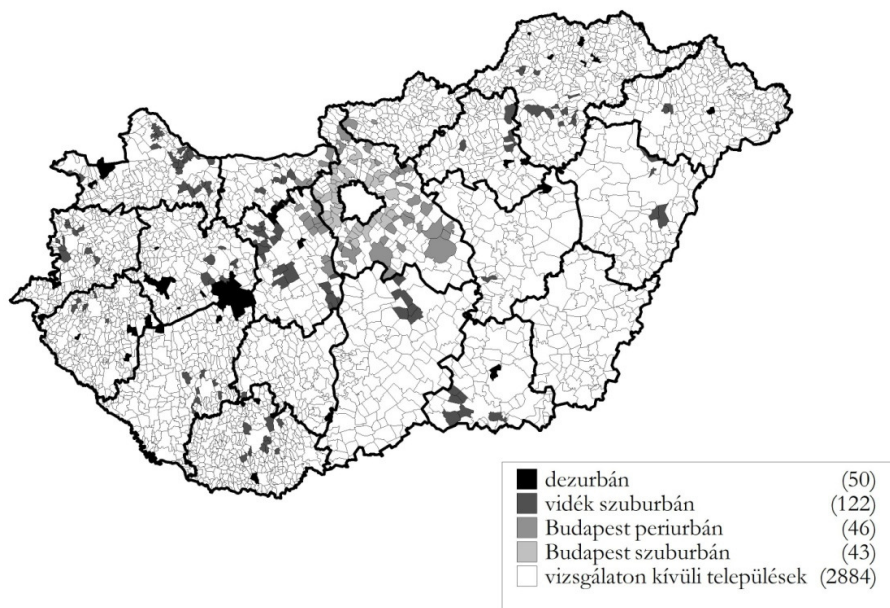
A dezurbanizáció hierarchikus fogalomrendszeréből adódóan a periurbán települések is lényegében dezurbánok, és a periurbán mellett további alcsoportokat különböz-

tethetnénk meg a migráló csoportok motivációitól függően. Ennek ellenére a mintavétel során a periurbánon kívüli többi dezurbán települést – további altípusok megkülönböztetése nélkül, – ezen a gyűjtőnéven említjük. Ennek oka a lehatárolás nehézsége, hiszen míg a periurbán zóna egy viszonylag jól körülhatárolható területet alkot, addig a többi dezurbán település szórta helyezkedik el, és a kis elemszám miatt nem érdemes további alcsoportokra való bontásuk.

EREDMÉNYEK

A kiválasztott települések több mint feléről (261 db; 50,4%) érkezett vissza értékelhető kérdőív (2. ábra). A budapesti szuburbán és periurbán, illetve vidéki szuburbán települések közel azonos arányban szerepeltek (54,4%; 52,9% és 52,4%-kal), a dezurbán települések önkormányzatainak kevesebb, mint fele (42,0%) válaszolt kérdéseinkre.

2. ábra: A válaszadó települések
Figure 2: The respondent settlements

Forrás: saját szerkesztés.

A kérdőív három nagy témakört ölelt fel: egyrészt a települést érintő migrációval kapcsolatos kérdések (van-e beköltözés, elköltözés, honnan, hová, kiket érint, stb.), másrészt a települést érintő változások (térkapcsolatok, fejlesztések az elmúlt tíz év-

ben), harmadrészt az önkormányzat szerepvállalásának vizsgálata (beköltözések elősegítése, koordinálása). Jelen tanulmányban e három kérdéskör mindegyikére kitérünk.

A migrációt és az önkormányzati szerepvállalást együttesen tárgyaljuk. Az önkormányzatok mintegy 70%-a érezte úgy, hogy többen költöznek be a településre, mint el. Egynegyedük a be- és elköltözések mértékét közel azonosnak vélte, és kevesebb, mint 1%-uk nyilatkozott úgy, hogy az elköltözések meghaladják a beköltözések számát (1. táblázat). A beköltözési többletet leginkább Budapest és a vidéki nagyvárosok szuburbán zónáiban érzékelték. Fontos hangsúlyozni, hogy az önkormányzati véleményekkel szemben, a statisztika alapján a vizsgálatba bevont települések mindegyike vándorlási nyereséggel rendelkezik. Abban, hogy a beköltözési többlet nem mindenhol érzékelhető, több ok is közrejátszhat: pl. a vándorlási nyereség kis mértéke vagy ingadozása, a tényleges mozgással nem járó statisztikai költözések (második otthonok), vagy akár a statisztikai hivatal és az önkormányzat eltérő információi.

1 táblázat: Az önkormányzatok véleménye a települést érintő migrációról (százalékban)
Table 1: The opinion of the local governments about the migration concerning the settlements (%)

Terület	Összes település	Beköltözés a több	Beköltözés és elköltözés egyenlő	Elköltözés a több	Nincs elköltözés	Van elköltözés
Budapest szuburbán	43	83,7	11,6	0,0	74,4	9,3
Budapest periurbán	46	60,9	30,4	0,0	84,8	2,2
Vidék szuburbán	122	73,0	23,0	0,8	75,4	23,0
Dezurbán	50	56,0	30,0	2,0	86,0	4,0
Összes	261	69,3	23,8	0,8	78,9	13,4

Forrás: Kérdőíves felmérés. A kérdésre nem válaszolók arányát nem tüntettük fel.

Az önkormányzatok közel 80%-a érzi úgy, hogy nincs jelentős elköltözés a településről, 13%-uk azonban azt állítja, – elsősorban a vidéki szuburbán térségben, hogy vannak olyan települések, melyekbe jelentős elköltözés van az adott településről. Feltehetőleg ezzel is összefüggésbe hozható az, hogy egyes önkormányzatok milyen módon és mértékben próbálják elősegíteni a településükre történő beköltözést. A megkérdezettek mintegy 40%-a tesz valamilyen lépést a beköltözések elősegítésének és/vagy felgyorsításának érdekében. E tekintetben a vidéki szuburbán települések számítanak a legaktívabbnak, minden második önkormányzat támogatja valamilyen módon a beköltözést (2. táblázat). A budapesti szuburbán és a dezurbán települések önkormányzatai közel azonos mértékben támogatók, eltérés inkább az eszközök tekintetében figyelhető meg: előbbiek az előközművesítést és a marketingtevékenységet részesítik előnyben, utóbbiak olcsóbb, akár ingyen telkek biztosításával és különböző kedvezményekkel (első lakáshoz jutók segítése, babakötvény) várják a beköltözőket. Meglepő módon a periurbán települések önkormányzatai bizonyultak a leginkább passzívnak, igaz, esetükben a beköltözéseket megnehezítő intézkedésekről sem beszélhetünk. Összességében sem jellemző az önkormányzati beavatkozás a beköltözé-

sek akadályozása érdekében, elvétve akad ugyan rá példa, az is többnyire Budapest agglomerációján belül. Az akadályoztatás azonban legtöbb esetben a belterületbe vonás mértékének csökkentésében vagy megszüntetésében ki is merül.

2. táblázat: Az önkormányzatok szerepvállalása a beköltözések koordinálásban (százalékban)
Table 2: The role of the local governments in the coordination of immigration
(data presented in percentage)

Terület	Összes település	Beköltözések megkönnyítése		Beköltözések nehezítése		Önkormányzatok együttműködése	
		Igen	Nem	Igen	Nem	Igen	Nem
Budapest szuburbán	43	37,2	53,5	11,6	81,4	2,3	97,7
Budapest periurbán	46	17,4	65,2	0,0	91,3	8,7	82,6
Vidék szuburbán	122	51,6	42,6	0,8	95,1	3,3	89,6
Dezurbán	50	34,0	58,0	2,0	92,0	2,0	88,0
Összes	261	39,8	51,3	2,7	91,6	3,8	88,1

Forrás: saját kérdőíves felmérés eredményei.

Az önkormányzatok beköltözéseket koordináló szerepe a fent említett kedvezményeken túl új utcák nyitását, lakópark építését, infrastrukturális fejlesztéseket foglal magába. Térségi összefogás, több önkormányzat együttműködése a beköltözések koordinálására nem jellemző, az esetek kevesebb, mint 4%-ában fordul elő ilyen jellegű együttműködési kapcsolat.

A kérdőíves felmérés harmadik kérdésköre a települést érintő változásokat tárta fel. E változásokat aszerint vizsgáltuk, hogy az elmúlt tíz évben növekedett-e a munkahelyek száma a településen, javultak-e a közlekedési kapcsolatai, illetve a szolgáltatókkal való ellátottságuk. A szuburbanizáció definíciójából kiindulva, a városi népesség decentralizációja mellett a városi tevékenységek egy része is (beruházások, szolgáltatások) is kitelepül a város környéki terekbe, így feltételezhetjük, hogy mind a települést ellátó, mind más település igényeit biztosító szolgáltatások is megjelennek a szuburbán településeken. E változásokat az önkormányzati adatok nemcsak hogy alátámasztották, hanem a szuburbán és dezurbán terek eltérő jellegéből adódó különbségekre is rávilágítottak (3. táblázat).

A munkahelyek számának növekedéséről az önkormányzatok bő egynegyede (28%) számolt be, ennél lényegesen nagyobb arányú változást csak a Budapest körüli szuburbán zónában tapasztaltak (47%), ahol leginkább a szolgáltatások és a logisztika területén nőtt a munkahelyek száma. A vidéki szuburbán terekben a szolgáltató szektor mellett az ipari beruházások szerepe a kiemelendő, míg a dezurbán térségben leginkább az idegenforgalmi jellegű munkahelyek száma nőtt. A periurbán településekről e kérdésben az önkormányzatok szűkszavúan nyilatkoztak, így az adathiány miatt jellemző tendenciákról esetükben nem beszélhetünk.

3. táblázat: A települést érintő változások az elmúlt tíz évben (százalékban)
 Table 3: Changes in the settlements in the last decade (data presented in percentage)

Terület	A munkahelyek száma nőtt		A közlekedési kapcsolatok javultak		Szolgáltatásokkal való ellátottság javulása		Más település igényeit ellátó szolgáltatások megjelenése
	Igen	Nem	Igen	Nem	Igen	Nem	
Budapest szuburbán	46,5	46,5	55,8	44,2	76,7	23,3	30,2
Budapest periurbán	19,5	71,7	28,3	67,4	78,3	19,6	8,7
Vidék szuburbán	27,9	71,3	44,3	52,5	63,9	33,6	11,5
Dezurbán	20,0	76,0	28,0	70,0	56,0	40,0	6,0
Összes	28,0	68,2	40,2	57,1	67,0	30,7	13,0

Forrás: saját kérdőíves felmérés eredményei

A közlekedési kapcsolatokat illetően már kedvezőbb képet kapunk az elmúlt tíz év változásairól, az önkormányzatok 40%-a tapasztalt pozitív változásokat e téren. A szuburbán térségekben látható a legnagyobb mértékű javulás: Budapest szuburbáijában a települések 56, a vidéki szuburbán települések 44%-ában érzékelték a változást. A közlekedési kapcsolatok javulása leginkább a járatsűrűségben és az útminőség változásában érhető tetten, a tömegközlekedés minőségi színvonalában kevésbé.

A legnagyobb változás a szolgáltatásokkal való ellátottság terén tapasztalható, az önkormányzatok kétharmada (67%) számolt be az elmúlt tíz év javuló tendenciáiról. Egyértelműen kiemelkedik Budapest szűkebb és tágabb vonzáskörzete, mind Budapest szuburbáijában, mind a periurbán térségben kimagaslóan javult az ellátottság (utóbbiban feltehetően több tényező eredőjeként). Az ellátottság-javulás alatt a boltok számának és minőségének, továbbá a szolgáltatások számának, fajtáinak bővülését, és színvonalának minőségi változását értjük. Ez alapján inkább mennyiségi jellegű változásokról van szó, azaz a boltok és szolgáltatások számának bővülése a jellemző, a minőségi változások (a színvonal-emelkedés, a kínálatbővülés) nem sokkal ugyan, de valamelyest háttérbe szorulnak mindegyik általunk vizsgált településtípusban.

Fontos megjegyezni, hogy a betelepülő szolgáltatások egy része nemcsak az adott település lakosságának igényeit elégíti ki, vannak olyanok is, melyek más település lakóit is ellátják (pl. bevásárlóközpontok). A települések 13%-ában fordul elő ilyen, a budapesti szuburbán településeken ez az arány lényegesen magasabb: 30%-ukban jelent meg ilyen jellegű szolgáltatás, elsősorban áruházláncok, bevásárlóközpontok formájában. Vélhetően ezek megjelenése áll a helyi munkahelyek számának növekedésében is a budapesti szuburbán településeken. A vidéki szuburbán területen szerényebb mértékben figyelhető meg ez a tendencia, míg a periurbán és dezurbán terek e tekintetben is eltérő jellemzőket mutatnak. A kevés válasz ellenére is kiderült, hogy a periurbán és dezurbán településeken olyan, más településeket ellátó szolgáltatások jelentek meg (pl. lovaspark, vendégház), melyek speciális jellegű szolgáltatást nyújtanak, és nem tekinthetők a várostól átvett funkciónak (ellentétben a bevásárlóközpontokkal).

Habár általános tendenciának tekinthető a szolgáltatásokkal való ellátottság javulása, vannak olyan szolgáltatások, – melyek részben a település méretéből adódóan – helyben nem elérhetők. Ilyenkor a lakosság a közeli városban vagy más településen veszi igényben az adott szolgáltatást. A háziorvosi ellátás és a postai szolgáltatás igénybevétele rendszerint helyben történik, bármely általunk vizsgált településtípus esetén. Szinte kivétel nélkül helyben veszik igénybe az általános iskola alsó tagozatát és a gyógyszertárat a budapesti szuburbán és periurbán települések lakosai, míg a vidéki szuburbán lakosság már csak az esetek 65-74%-ában, a dezurbán lakosság pedig az esetek 50-54%-ában éri el helyben az említett szolgáltatásokat.

Az általunk megadott szolgáltatási körből a nagybevásárlás az, amely rendszerint a közeli városban történik, ugyanakkor a Budapesti agglomerációban lévő települések közel felében erre helyben is lehetőség nyílik (emlékezzünk a betelepülő bevásárlóközpontokra!). A banki ügyintézés és a benzinkutakat is többnyire a közeli városban veszik igénybe, azonban e tekintetben is jobb a helyi ellátottság a budapesti szuburbán és periurbán térségben. Annak ellenére, hogy e két terület a szolgáltatásokkal való ellátottság terén hasonló jellemzőkkel rendelkezik, térkapcsolataikban eltérő tendenciák rajzolódhatnak ki. Arra vonatkozóan, hogy melyik az a közeli város, ahol a fent említett szolgáltatásokat a budapesti szuburbán és periurbán települések igénybe veszik, a következő megállapításokra jutottunk. Míg a budapesti szuburbán települések esetén egyértelműen Budapest a „közeli város”, ahol a magasabb szintű szolgáltatásokat igénybe veszik, addig a periurbán térségben Budapest szerepe e tekintetben érzékelhetően kisebb. Bár az érintett önkormányzatok Budapestet is megemlítik, döntően a helyi kis központok (pl. Vác, Ráckeve) biztosítják a magasabb szintű szolgáltatások elérhetőségét. Ezen eredmények alátámasztják a Budapest körüli periurbán zónának a budapesti szuburbiától való megkülönböztetését, tekintettel a központi városhoz fűződő gyengébb kapcsolatára.

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányunk célja a hazai szuburbanizációs és dezurbanizációs folyamatok területi jellegzetességeinek feltárása volt. A vizsgálatot a települések sorsát döntően meghatározó önkormányzatok szemszögéből végeztük, képet kapva a településeket érintő migrációról és az elmúlt évtizedben bekövetkezett változásokról.

A kérdőíves felmérésünk eredményei alapján kirajzolódtak a szuburbán és dezurbán tereket jellemző eltérő tendenciák. Mind a szuburbán, mind a dezurbán térség kapcsán elmondható, hogy növekvő népességszámú területet alkotnak, és összességében javuló ellátottság jellemzi őket. Ugyanakkor a településeken zajló változások mértéke és minősége eltérő: a közlekedési kapcsolatok javulása és a munkahelyek számának növekedése a szuburbán terekben érzékelhetően magasabb. Előbbi a nagyvároshoz fűződő élénkebb kapcsolat, utóbbi a szuburbanizáció városi tevékenységet decentralizáló jellegéből fakad. A városi funkciók megjelenésére utal a más települések

lakosságát is ellátó szolgáltatásoknak a szuburbán zónákban (kiemelkedően Budapest szuburbiájában) való elterjedése is.

Az önkormányzatok szerepvállalását tekintve területi jellegzetességekről nem számolhatunk be, a települési önkormányzatok aktivitása csak a vidéki szuburbán terekben emelkedik ki, a budapesti szuburbán és a dezurbán települések önkormányzatai hasonló arányban (bár valamelyest eltérő eszközökkel) tesznek lépéseket a településre történő beköltözések elősegítése érdekében.

A szuburbanizáció és dezurbanizáció területi jellegzetességei mellett a periurbán térség átmeneti jellegét is megfigyelhettük. A szakirodalomban a dezurbanizáció alcsoportjaként számon tartott periurbanizációt olykor a szuburbanizáció továbbgyűrűzőseként is értelmezik, sőt, akár a szuburbán folyamatok szinonimájaként is használják. Az általunk bemutatott eredmények is alátámasztják a periurbán térség szuburbán és dezurbán területek közti átmeneti jellegét. A szuburbán jegyek a szolgáltatásokkal való ellátottság terén érvényesülnek. A közlekedési kapcsolatok javulását és a betelepülő szolgáltatások típusait tekintve, valamint a munkahelyek számának növekedése szerint a dezurbán településekhez hasonló folyamatok jellemzik. A budapesti periurbán zóna átmeneti jellege speciális elhelyezkedésének következménye, melyre bizonyos tekintetben szuburbán, más szempontból dezurbán folyamatok hatnak.

IRODALOM

- BAJMÓCY P.** (1999): A szuburbanizáció sajátosságai Pécs környékén. *Földrajzi Értesítő* XLVIII. évf. 1-2. füzet, pp. 127-138.
- BAJMÓCY P.** (2000): A „vidéki” szuburbanizáció Magyarországon Pécs példáján. *Tér és Társadalom* 14. évf. 2-3. sz. pp. 323-330.
- BAJMÓCY P.** (2001): A szuburbanizáció motiváció Magyarországon. <http://geography.hu/mfk2001/>
- BAJMÓCY P. – DUDÁS R.** (2009): Újraurbanizáció szuburbanizáció mellett. Új trendek Magyarország népességének belföldi migrációjában. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): A közép- és nagyvárosok településföldrajza. Savaria University Press, Szombathely. pp. 208-218.
- BAJMÓCY P. – HOSSZÚ SZ. – DUDÁS R. – BALIZS D.** (2011): A szuburbanizáció és a dezurbanizáció motivációi Magyarországon. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): Az 1971. évi OTK és hatása a hazai településrendszerre (szuburbanizáció, aprófalvak, településszerkezet). Savaria University Press, Szombathely, pp. 181-194.
- BAJMÓCY P. – DUDÁS R. – HOSSZÚ SZ. – FEKETE GY.** (2012): Urbanizációs trendek Magyarországon. In: Pál V. (szerk.): A társadalomföldrajz lokális és globális kérdései. Tiszteletkötet Dr. Mészáros Rezső professzor 70. születésnapja alkalmából. Szeged, pp. 95-110.
- BAJMÓCY P. – GYÖRKI A.** (2012): A szuburbanizáció virágkora és hanyatlása Magyarországon. *Településföldrajzi Tanulmányok* I. évf. 2. szám pp. 1-17.
- DÖVÉNYI Z. – KOVÁCS Z.** (1999): A szuburbanizáció térbeli-társadalmi jellemzői Budapest környékén. *Földrajzi Értesítő* XLVIII. évf. 1-2. füzet, pp. 33-58.

- DUDÁS R.** (2012): A szuburbanizáció két aspektusa – az önkormányzatok és a kiköltöző lakosság szuburbanizáció képe Magyarországon.
http://geography.hu/mfk2012/pdf/Dudas_Renata.pdf
- ENYEDI Gy.** (2011): A városnövekedés szakaszai – újragondolva. *Tér és Társadalom* 25. évf. 1. sz. pp. 5-19.
- HALÁSZ L.** (2012): A poszt-szuburbanizáció jellemzői egy hazai agglomerációs alközpont, Gödöllő példáján. *Településföldrajzi Tanulmányok* I. évf. 2. sz. pp. 69-86.
- HARDI T.** (2002): Szuburbanizációs jelenségek Győr környékén. *Tér és Társadalom* 22. évf. 3. sz. pp. 57-88.
- HALLIDAY, J. – COOMBES, M.** (1995): In search of Counterurbanisation: Some evidence from Devon on the relationship between patterns of migration and motivation. *Journal of Rural Studies* Vol. 11, Issue 4, pp. 433-446.
- HOSSZÚ, Sz.** (2009): Counterurbanization. A literature study. Danish Institute of Rural Research and Development. Working Paper. No. 06/2009
- HOSSZÚ Sz.** (2010): A dezurbanizáció néhány elméleti kérdése és hazai megjelenési formái. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): A településföldrajz aktuális kérdései. Savaria University Press, Szombathely. pp. 216-229.
- IZSÁK É.** (1999): A települési sorrend megváltozása a szuburbanizációs index alapján a budapesti agglomerációban. *Földrajzi Értesítő* XLVIII. évf. 1-2. füzet, pp. 83-92.
- KÓKAI S.** (2006): Adalékok a nyíregyházi településgyűttes szuburbanizációs folyamatainak vizsgálatához. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely. pp. 168-183.
- MITCHELL, C.J.A.** (2004): Making sense of counterurbanization. *Journal of Rural Studies* Vol. 20, Issue 1, pp. 15-34.
- SZEBÉNYI A.** (2006): A szuburbanizáció sajátosságainak vizsgálata Pécs környékén. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Savaria University Press, Szombathely. pp. 196-215.
- TIMÁR J.** (1999): Elméleti kérdések a szuburbanizációról. *Földrajzi Értesítő* XLVIII. évf. 1-2. füzet, pp. 7-31.
- TÓTH G. – SCHUCHMANN P.** (2010): A Budapesti agglomeráció területi kiterjedésének vizsgálata. *Területi Statisztika* 13.(50). évf. 5. sz. pp. 510-523.
http://www.complex.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0500064.TV